
השוואה בין העברת אבחון Rey Osterrieth Complex Figure (ROCF) בגרסה הסטטית (בחשיפה חוזרת) לבין ההעברה בגרסה הדינמית, והשפעתן על תחושת המסוגלות בקרב מתמודדים עם מגבלה נפשית בקהילה

שני שפע, אורית נחמני אשר, נעמי הדס לידור

שני שפע, BOT, מרפאה בעיסוק במרכז לגיל הרך רמת עמידר, רמת גן ובמרכז לגיל הרך בבית ים. סטודנטית בחוג לריפוי בעיסוק באוניברסיטת תל אביב בעת ביצוע המחקר. hakolletova@walla.com
אורית נחמני, BOT, מרפאה בעיסוק בביה"ח הגריאטרי שיקומי, "בית בלב", בת ים. סטודנטית בחוג לריפוי בעיסוק באוניברסיטת תל אביב בעת ביצוע המחקר. orituly@walla.com
נעמי הדס לידור, OT, PhD, החוג לריפוי בעיסוק בית הספר למקצועות הבריאות, אוניברסיטת תל אביב; מנהלת בית הספר הארצי לשיקום, שילוב והחלמה, הקריה האקדמית אונו. noami.h@gmail.com

המאמר מבוסס על עבודת גמר לקראת התואר בוגר בריפוי בעיסוק BOT, ונערך במסגרת קורס סמינר מחקר בשנה השלישית (2011) ללימודי התואר הראשון באוניברסיטת תל אביב, בהנחיית **ד"ר נעמי הדס לידור**. תודתנו נתונה לעובדי, מתנדבי וחברי המועדונים החברתיים של עמותת אנוש, אשר פתחו את דלתם לפנינו ועל היענותם הגבוהה להשתתף במחקר זה.

"איני רואה את תפקידי לעשות את האדם מאושר יותר. תפקיד זה מצוי בידי האלוהים. תפקידי הוא לפתוח בפני האדם אופציות נוספות שלא היו בפניו קודם ובכך להרחיב לו אפשרויות הבחירה שלו" (פירשטיין).

* הגרסה המתורגמת לאנגלית של מאמר זה מתפרסמת בגיליון נובמבר 2013 המודפס של ה-IJOT.

מילות מפתח: Rey Osterrieth Complex Figure, אבחון סטטי, אבחון דינמי, השתנות קוגניטיבית, תיווך, למידה, בריאות הנפש, שיקום

תקציר

רציונל: מטרת השיקום בקהילה היא הגברת יכולת הפרט לתפקד באופן תואם ומשביע רצון לגביו בקהילתו. למרפאים בעיסוק תפקיד חשוב בעבודה עם מתמודדים בעלי מגבלה נפשית, שכן חלקם עלולים לסבול מליקויים קוגניטיביים שעשויים לגרום לקשיי הסתגלות בקהילה. הערכת אוכלוסייה זו בכלים קוגניטיביים דינמיים המתארים תהליכי למידה והשתנות אצל הנבדקים, יכולה לקדם תהליכי שיקום תוך פיתוח תחושת מסוגלות ומוטיבציה של הפרט לשינוי. **מטרת המחקר:** השוואה בין ההעברה הסטטית (בחשיפה חוזרת) לבין ההעברה הדינמית של אבחון הצורה המורכבת (Rey Osterrieth Complex Figure) המערך תפקודים קוגניטיביים, בקרב מתמודדים עם מגבלה נפשית בקהילה. כמו כן, נבחנו תחושת המסוגלות של הנבדקים בתום האבחון. **שיטה:** המחקר נערך במועדונים החברתיים של עמותת "אנוש", בהשתתפות 60 נבדקים בני 23-69. הנבדקים חולקו לשתי קבוצות: בקבוצת הביקורת,

האבחון הועבר בגרסה הסטטית שכללה חמישה שלבים בהוספת חשיפה נוספת לצורה (העתקה ראשונה, זיכרון ראשון, חשיפה לצורה ללא תיווך למשך כשלוש דקות, העתקה שנייה וזיכרון שני); בקבוצת המחקר, הועבר האבחון בגרסה הדינמית, בהתאם להנחיות במדריך ה-LPAD (Learning Propensity Assessment Device), כאשר כל המשתתפים קיבלו תיווך ברמה שנייה, הכולל ניתוח מילולי של מרכיבי הצורה. בנוסף, בשתי הקבוצות נעשה שימוש בשאלה איכותנית לדירוג תחושת מסוגלות הנבדק בתום האבחון. **תוצאות:** ממצאי המחקר מראים שציוני ההעתקה השנייה, הזיכרון השני, שיעור השיפור ודירוג תחושת המסוגלות בתום האבחון בקרב נבדקי קבוצת המחקר היו גבוהים יותר באופן מובהק בהשוואה לנבדקי קבוצת הביקורת. **מסקנות:** הגרסה הדינמית של אבחון ה-ROCF מספקת תמונה מעמיקה יותר באשר לכושר הלמידה ויכולות הנבדק. הגברת השימוש בה יכולה לסייע בבניית תכניות התערבות מותאמות יותר ללקוח, להגביר את תחושת מסוגלותו, לעודד אותו להמשיך במאמציו ובפעילותו ובכך לקדם את שיקומו.

מבוא וסקירת ספרות

מרפאים בעיסוק מתייחסים לביצוע העיסוקי של האדם בסביבות השונות שבהן הוא פועל, ליכולתו לתפקד בהתאם לדרישות הסביבה ולקשיי התפקודיים, במטרה לסייע בקידום תפקודו ובפיתוח יכולת התמודדותו עם תפקידיו השונים (Hadas Lidor & Weiss, 2005).

רוב האבחונים המצויים כיום בשימוש בריפוי בעיסוק הם מן הסוג הסטטי או הדינמי, ומשמשים לניבוי תפקוד (Toglia, 2005). בין האבחונים הדינמיים המעריכים אוכלוסייה בעלת פגיעה נפשית אפשר למצוא את ה-Toglia Cognitive Assessment-TCA (Joan Toglia, 1994) ואת ה-Executive Functions Performance Test (Carolyn M. Baum & Dorothy F. Edwards, 1998). אבחון ה-Rey Osterrieth Complex Figure - (Andre Rey & Paul Osterrieth, 1946) שעובד על ידי פוירשטיין ועמיתיו (Feuerstein, Feuerstein, Falik, & Rand, 2002) ונבדק במחקר זה, משתייך לסוללת אבחונים דינמיים Learning Propensity Assessment Device (LPAD) סוללת ה-LPAD פותחה על ידי פוירשטיין ב-1979 לצורך הערכת כושר הלמידה, והינה חלוצת האבחונים הדינמיים בעולם (Feuerstein et al., 2002).

מטרת העל של מקצוע הריפוי בעיסוק היא מעורבות בעיסוק על מנת לאפשר ללקוח השתתפות במארג החיים, בעיסוקים משמעותיים עבורו בחברה, בתעסוקה, בלימודים ובפנאי (ילון-חיימוביץ, זק"ש, ויינטראוב, נוטה, מזור ועמיתים, 2006). כדי להשתתף בתחומי עיסוק אלו יש צורך במיומנויות קוגניטיביות, בתהליכי למידה והסתגלות. רמת התפקוד הקוגניטיבי של הפרט משפיעה במידה רבה על רמת התפקוד העצמאי שאלה בכוחו להגיע (הדס לידור, לכמן ושפיר קיסר, 2007). מטרת השיקום בקהילה היא הגברת יכולת הפרט להסתגל ולתפקד בדרך תואמת ומשביעת רצון עבורו. למרפאים בעיסוק תפקיד חשוב בעבודה עם אוכלוסיית מתמודדים עם מגבלה נפשית, שכן חלק ממאפייני המחלה עלולים להיות ליקויים קוגניטיביים-תפקודיים הגורמים לקשיי הסתגלות (שפיר קיסר והדס לידור, 2007; Hadas Lidor & Weiss, 2005). על כן, לצורך מחקר זה, נבחרה אוכלוסייה זו מתוך אמונה בחשיבות קידום תהליך שיקומה ושלובה בקהילה. לתהליך הערכה בריפוי בעיסוק חשיבות רבה והוא מעמיד בסיס להתערבות.

מספק מתודולוגיה של הערכות ואבחונים דינמיים המותאמים לאוכלוסיית מתמודדים עם מגבלה נפשית (Green, Kern, Braff, & Mintz, 2000). מסיבה זו נדרשת העמקת המחקר בבחינת יעילות כלי הערכה מסוג זה, כדוגמת ROCF שנבחר למחקר, באמצעות השוואה בין ההערכה הסטטית (בחשיפה נוספת) ובין ההערכה הדינמית. בעזרת אבחון ROCF אפשר להעריך תפקודים קוגניטיביים שונים, כשהאבחון הדינמי מספק מבט מעמיק על כושר הלמידה (Shin, Park, & Kwon, 2006). שימוש באבחון ROCF בגרסה זו עם אוכלוסיית מתמודדים עם סכיזופרניה מתואר במחקרם של הדס לידור ואחרים (2001), הממצאים הראו כי השיפור בקבוצת הניסוי (לאחר תיווך) היה מובהק, עד כדי חיזוק תקפותו של האבחון באוכלוסיית המחקר (Hadas Lidor, Katz, & Tyano, 2001).

להתערבות הקוגניטיבית דינמית כמה מטרות, ובהן הפניית מודעות הפרט לתהליכים שמתחוללים אצלו בזמן ביצוע הפעולות. אפשר לעשות זאת דרך שאילת הפרט בתחילתו של האבחון כיצד הוא חושב שיצליח במשימה ובסופו כיצד הוא חושב שביצע אותה. אחד מעקרונות התיווך הוא תיווך לתחושת מסוגלות (קומפטנטיות) על מנת להגביר מוטיבציה ולעודד את הפרט להמשיך בפעילותו. תיווך לתחושת מסוגלות מתייחס לתחושת האדם לגבי מסוגלותו לבצע פעולה מורכבת ובלתי מוכרת, ולהגיע להישגים (שפיר קיסר והדס לידור, 2007; Feuerstein & Lewin-Benham, 2012). בעזרת התיווך, המטרה היא להביא לשינוי בתפיסת הפרט את עצמו - מקולט סביל לפעיל בחברה, ולהעניק לו תחושת מסוגלות התואמת את יכולותיו (הדס לידור, לכמן

מחקר זה מבוסס על הגישה הקוגניטיבית דינמית Dynamic Cognitive Intervention (DCI), שפותחה על ידי הדס לידור ווייס (2005), על פי גישת ההשתנות הקוגניטיבית מבנית Structural Cognitive Modifiability (SCM) של פוירשטיין (Feuerstein & Lewin-Benham, 2012). ייחודה של גישת ה-DCI הוא בכך שנקודת מוצאה אינה חינוכית, אלא טיפולית (שפיר קיסר והדס לידור, 2007; Hadas Lidor & Weiss, 2005) ועל כן משתמשים בה גם מרפאים בעיסוק ואנשי טיפול שונים בעבודתם עם אוכלוסייה בעלת מגבלה נפשית בקהילה. אוכלוסייה זו מצויה בסיכון גבוה לכך שהמערכת תחמיץ את כושר השינוי שלהם, ותתייחס רק אל רמתם העכשווית הנמוכה (הדס לידור, לכמן ושפיר קיסר, 2007). האבחון הקוגניטיבי דינמי מתאר את קשיי הנבדק במשימה באמצעות המפה הקוגניטיבית (Feuerstein & Lewin-Benham, 2012). המפה הקוגניטיבית שהיא כלי לניתוח תהליכי החשיבה של הנבדק במשימה (Feuerstein & Lewin-Benham, 2012), יכולה לסייע בשיפור יכולת הלמידה והתפקוד, ובכך לשפר את הסתגלותו בקהילה. זאת ועוד, האבחון בגרסתו הדינמית עושה שימוש בתיווך המאפשר לפתח תחושת מסוגלות ומוטיבציה של הפרט לשינוי, מתוך ההכרה ביכולותיו (Feuerstein et al., 2002).

לצורך הערכת הקשיים וזיהוי כושר הלמידה וההשתנות של המשתקם יש להתאים את כלי ההערכה שבהם משתמשים. בעשורים האחרונים גדלה ההכרה בחשיבות הפיתוח והשימוש בכלי אבחון דינמיים המספקים למשתקם ולמטפל מעקב אחר ההתקדמות והעצמת כושר הלמידה (Feuerstein et al., 2002). ואף על פי כן, לא פותחה באופן

אזור המרכז. המשתתפים חולקו באופן אקראי לשתי קבוצות שוות, בכל קבוצה 30 נבדקים. כדי לוודא כי אכן בוצעה חלוקה אקראית של הנבדקים לשתי קבוצות וכי יש התאמה בין הנבדקים בשתי הקבוצות במשתנים דמוגרפיים ובמשתנים תפקודיים בסיסיים, בוצעו מבחני t דו-זנביים למדגמים בלתי תלויים בעבור המשתנים הרציפים (גיל, מספר שנים בארץ, שנות השכלה, גיל בעת האשפוז הראשון, מספר אשפוזים, פרק הזמן שחלף מאז האשפוז האחרון) ומבחיני חי-בריבוע בעבור המשתנים הקטגוריאליים (מגדר, ארץ לידה, מצב משפחתי, סוג המגורים, עם מי מתגורר הנבדק, השכלה, האם מטופל תרופתית). קריטריונים להכללה: משתתפים דוברי עברית ברמה טובה בני 20 עד 70 המגיעים למועדון חברתי למתמודדים עם מגבלה נפשית. קריטריונים להוצאה: משתתפים שעברו את אבחון ה-ROCF בחצי השנה האחרונה, בעלי ליקוי ראייה שאינו מתוקן בעזרת משקפיים, ליקוי באחיות עיפרון ו/או ליקוי למידה. לא נכלל מי שאושפז במחלקה פסיכיאטרית או שתרופותיו שונו בחודש שקדם לאיסוף הנתונים.

כלי המחקר

1. **שאלון דמוגרפי** - שאלון פרטים אישיים, שחובר על ידי עורכות המחקר וכלל 16 שאלות המספקות נתוני רקע כלליים לגבי כל נבדק (גיל, מין, שנות השכלה וכו').

2. **אבחון הצורה המורכבת Rey Osterrieth - Complex Figure Test - ROCF** - כלי זה פותח על ידי Andre Rey ו-Paul Osterrieth (Shin et al., 2006). האבחון בנוי מצורה גאומטרית שהיא דגם זר ולא מוכר וכוללת 18 פריטים גאומטריים המרוכזים סביב ובתוך מלבן מרכזי (ראו

Hadas Lidor & Weiss, 2007; ושפיר קיסר, 2005). מחקרים בקרב אוכלוסיות שונות הראו שהאבחון הקוגניטיבי דינמי מאפשר לפתח תחושת מסוגלות ומוטיבציה של הפרט לשינוי (הדס לידור ווייס, 2007). מכאן, נבחנה במחקר גם תחושת המסוגלות בקרב הנבדקים בשתי הקבוצות.

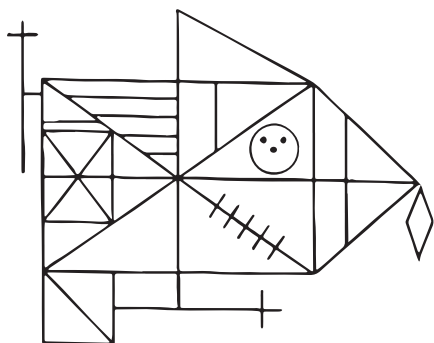
המחקר דן בשאלה אם ציוני הביצוע של אבחון ROCF יהיו גבוהים יותר בקבוצת המחקר, שבה הועבר האבחון בגרסה הדינמית (אשר כללה את שלב התיווך), בהשוואה לקבוצת הביקורת, שבה הועבר האבחון בגרסה הסטטית (אשר כללה שלב חשיפה חוזרת לגירוי, ללא תיווך) בקרב מבוגרים המתמודדים עם מגבלה נפשית בקהילה. כמו כן, מחקר זה בחן אם ימצא הבדל בתחושת המסוגלות בתום האבחון בקרב נבדקי קבוצת המחקר בהשוואה לקבוצת הביקורת. עורכות המחקר שיערו שלא ימצאו הבדלים בין ציוני שתי הקבוצות בשלבי האבחון הראשונים (לפני שלב התיווך). לעומת זאת, ציוני הקבוצה שעברה את האבחון בגרסה הדינמית, יהיו גבוהים יותר בשלבי ההעתקה והזיכרון השניים, בהשוואה לקבוצה שעברה את האבחון בגרסה הסטטית; וכן שדירוג תחושת המסוגלות בתום האבחון יהיה גבוה יותר בקבוצת המחקר.

שיטת המחקר

אוכלוסייה

במחקר השתתפו 60 נבדקים, 24 נשים ו-36 גברים, אשר גילם הממוצע 42 שנים ($SD=11.5$), מן המועדונים החברתיים למבוגרים המתמודדים עם מגבלה נפשית, המופעלים על ידי עמותת "אנוש" בסניפי

תיווך למשך כשלוש דקות, העתקה שנייה וזיכרון שני.

תרשים 1. הצורה המורכבת

3. **דירוג תחושת מסוגלות** - בתום האבחון הנבדק נשאל שאלה איכותנית: "מה אתה חושב על הצלחתך באבחון? דרג את תחושת המסוגלות שלך מביצוע האבחון על סולם שבין 1 (נמוכה מאוד) ל-5 (גבוהה מאוד)".

הליך המחקר

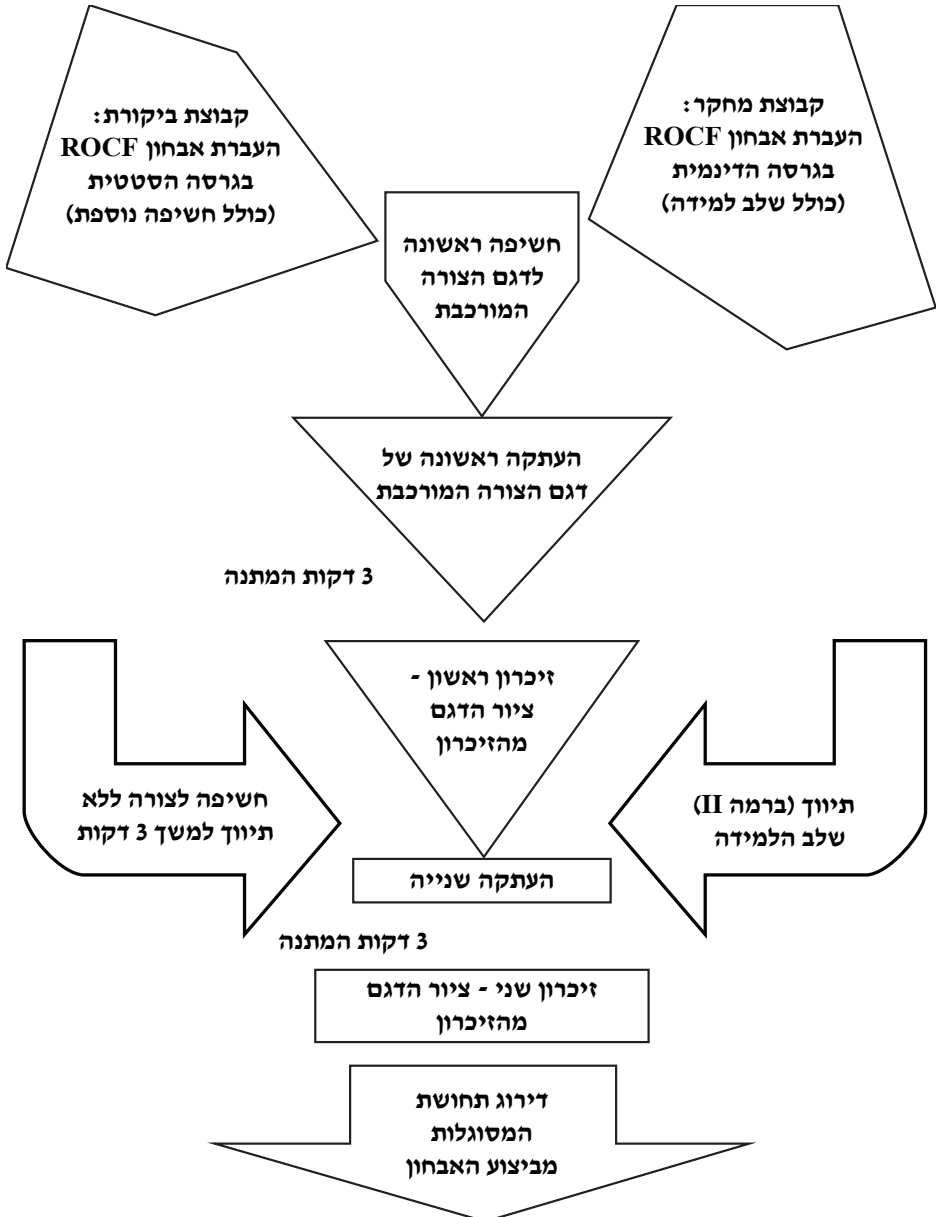
עם קבלת אישור מוועדת הלסינקי ומאחראית מחקרים במועדונים החברתיים בעמותת "אנוש", הגיעו עורכות המחקר למועדונים החברתיים של "אנוש" באזור המרכז לצורך איסוף הנתונים. לאחר מתן הסבר על אודות המחקר, החתמת המשתתף על טופס הסכמה מדעת ומילוי שאלון פרטים דמוגרפיים, הועברו שתי גרסאות אבחון ה-ROCF ל-60 משתתפים שחולקו באופן אקראי לשתי קבוצות. בקבוצת הביקורת שעברה את האבחון הסטטי המפגש ארך כעשרים דקות; בקבוצת המחקר שעברה את האבחון הדינמי, משך כל מפגש ארך כארבעים דקות. התוצאות והנתונים שהתקבלו נאספו ונותחו באופן כמותי בתוכנת SPSS (Statistical Package for the Social Sciences V-18

תרשים 1). היכולת לארגן את הצורה ליחידה תפיסתית בעלת משמעות היא משימה קוגניטיבית מורכבת (Lezak, 2004). הגרסה הדינמית של אבחון ה-ROCF היא כלי אחד מתוך 14 הכלים המרכיבים את סוללת האבחונים הדינמיים ה-LPAD להערכת כושר הלמידה (Feuerstein, Feuerstein, & Gross, 1997; Shin et al., 2006). מטרת האבחון היא הערכת יכולתו של הנבדק לארגון ולזיכרון של שדה חזותי מורכב, לבחון את יכולת הנבדק לעשות שימוש באסטרטגיות, תוך התייחסות לתהליך, לאיכות ולדיוק של הצורה המורכבת המסורטטת על ידו. בשלב התיווך נלמדים עקרונות ואסטרטגיות לביצוע המטלה באמצעות ניתוח מרכיבי הצורה ולאחריו הערכת כושר ההשתנות של הנבדק (Feuerstein, Feuerstein, & Gross, 1997; Chen, Feuerstein et al., 2002). Cermak & (1998) מציינות במאמרן מחקרים שעסקו בקביעת נורמות למבחן וכן מחקרים שעסקו בהיבטים שונים של תוקף ומהימנות הכלי (מהימנות בין בודקים, תוקף מבחין). כמו כן, אפשר למצוא עיבודים ומחקרים שבחנו את מהימנות ואת תקפות הכלי גם בספרם של Knight & Kaplan (2003).

במחקר זה, הועברה הגרסה הדינמית בהתאם להנחיות במדריך ה-LPAD, וכל המשתתפים קיבלו תיווך ברמה שנייה, הכולל ניתוח מילולי של מרכיבי הצורה באמצעות שיום ומתמקד בתכנון ובארגון רצף ההעתקה (משך החשיפה לצורה בעת התיווך לא הוגבל בזמן). בהעברה הסטטית, האבחון כלל חמישה שלבים: העתקה ראשונה, זיכרון ראשון, חשיפה לצורה ללא

באמצעות מבחן pearson לבדיקת קשר ומבחנים לבדיקת הבדלים: t-test pairs ו-t-test groups.

הנה תרשים זרימה המתאר את מהלך האבחון בשתי הקבוצות:

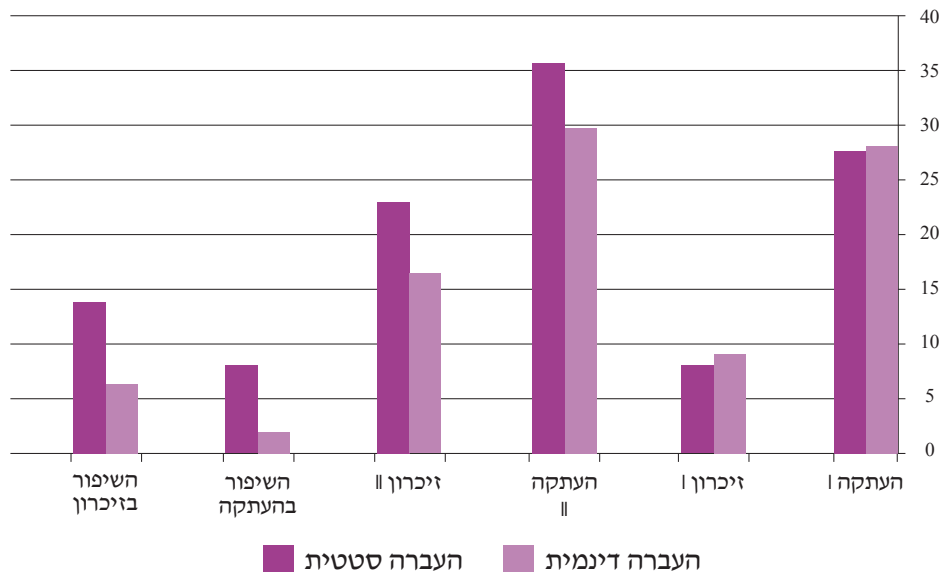

תרשים 2. תרשים זרימה - מהלך המחקר

תוצאות

לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות במשתנים דמוגרפיים ותפקודיים, דבר המעיד על התאמה בין קבוצות המחקר. תוצאות המחקר מתוארות בגרף 1 ובטבלה 1.

ממוצעי ציוני אבחון ROCF ושיעור השיפור בשתי קבוצות המחקר

גרף 1. ממוצעי ציוני אבחון ROCF ושיעור השיפור בשתי הקבוצות

ממוצעים וסטיות תקן של הציונים בשלבי אבחון ה-ROCF בשתי הקבוצות

ממוצע וסטיית תקן	קבוצת מחקר	שלב האבחון
M=27.57, SD=10.268	העברה דינמית	העתקה 1
M=27.90, SD=9.657	העברה סטטית	
M=8.47, SD=7.771	העברה דינמית	זיכרון 1
M=9.57, SD=8.529	העברה סטטית	
M=35.33, SD=5.809	העברה דינמית	העתקה 2
M=29.5, SD=10.425	העברה סטטית	
M=22.7, SD=9.192	העברה דינמית	זיכרון 2
M=15.80, SD=11.839	העברה סטטית	
M=7.77, SD=9.69	העברה דינמית	שיפור בהעתקה
M=1.60, SD=4.58	העברה סטטית	
M=14.23, SD=7.77	העברה דינמית	שיפור בזיכרון
M=6.23, SD=5.61	העברה סטטית	

הקבוצות יהיו דומים, נערך מבחן t דו-זנבי למדגמים בלתי-תלויים. תוצאות המבחן הראו כי אכן אין הבדל מובהק בציוני הזיכרון הראשון בין קבוצת המחקר ($M=8.47$, $SD=7.77$) לבין קבוצת הביקורת ($M=9.57$, $SD=8.53$), $t(58)=0.522$, $N.S.$. להשערה המניחה שציוני ההעתקה השנייה יהיו גבוהים יותר בשתי הקבוצות בהשוואה לציוני ההעתקה הראשונה, נערך מבחן t חד-זנבי למדגמים מזווגים. תוצאות המבחן הראו כי ציוני ההעתקה השנייה ($M=32.42$, $SD=8.87$)

השערות המחקר הנוגעות להשוואה בין שלבי המבחן הראשונים בין שתי הקבוצות, נועדו לבדוק את תוקף המבנה של האבחון. לבדיקת ההשערה המניחה שציוני ההעתקה הראשונה בשתי הקבוצות יהיו דומים, נערך מבחן t דו-זנבי למדגמים בלתי-תלויים. תוצאות המבחן הראו כי אכן אין הבדל מובהק בציוני ההעתקה הראשונה בין קבוצת המחקר ($M=27.57$, $SD=10.57$) לבין קבוצת הביקורת ($M=27.90$, $SD=9.66$), $t(58)=0.130$, $N.S.$ לבדיקת ההשערה המניחה שציוני הזיכרון הראשון בשתי

בלתי תלויים, ללא הנחת שוויון שונות. תוצאות המבחן הראו כי יש הבדל מובהק בציוני ההעתקה ובין קבוצת המחקר שהיה גבוה ($M=7.77, SD=9.69$) לעומת קבוצת הביקורת ($M=1.60, SD=4.58$). באופן דומה, כדי לבדוק אם יש הבדל בשיעור השיפור בציוני הזיכרון בין ההעברה הראשונה לשנייה בהשוואה בין שתי הקבוצות, נערך מבחן t דו-זנבי למבחנים בלתי תלויים. תוצאות המבחן הראו כי יש הבדל מובהק בשיעור השיפור בציוני הזיכרון בין קבוצת המחקר ($M=14.23, SD=7.77$) שהיה גבוה לעומת קבוצת הביקורת ($M=6.23, SD=5.61$).

לבדיקת ההשערה המניחה שדירוג תחושת המסוגלות בתום האבחון בקרב נבדקי קבוצת המחקר יהיה גבוה יותר לעומת קבוצת הביקורת, נערך מבחן א-פרמטרי מסוג Mann-Whitney. תוצאות המבחן הראו כי דירוג תחושת המסוגלות בתום האבחון בקרב נבדקי קבוצת המחקר ($M=3.37, SD=0.99$) גבוה מדירוגה בקרב נבדקי קבוצת הביקורת ($M=2.00, SD=1.17$) באופן מובהק ($z=-4.309, p<0.001$).

בהמשך, כדי להיטיב להבין את התנהגות משתני המחקר, אופי הקשרים ביניהם, וכדי לבדוק אם דירוג תחושת המסוגלות מושפע מן התיווך בלבד או שהוא נובע גם משיעורי השיפור - נבנה מודל של רגרסיה מרובה הכולל את דירוג תחושת המסוגלות כמשתנה תלוי ואת התיווך, שיעור השיפור בין ההעברות בהעתקה ושיעור השיפור בין ההעברות בזיכרון כמשתנים בלתי תלויים (טבלה 2). המודל מסביר כמחצית מן השונות ($Adj R^2=0.479$) - המשתנה בעל ההשפעה המובהקת הרבה ביותר על דירוג תחושת המסוגלות הוא שיעור השיפור בזיכרון

הראשונה ($M=27.73, SD=9.88$) בשתי הקבוצות באופן מובהק ($t(59)=-4.463, p<0.001$). לבדיקת ההשערה המניחה שציוני הזיכרון השני יהיו גבוהים יותר בשתי הקבוצות בהשוואה לציוני הזיכרון הראשון, נערך מבחן t חד-זנבי למדגמים מזווגים. תוצאות המבחן הראו כי ציוני הזיכרון השני ($M=19.25, SD=11.07$) בשתי הקבוצות אכן גבוהים מציוני הזיכרון הראשון ($M=9.02, SD=8.11$) באופן מובהק ($t(59)=-10.116, p<0.001$). ממצאים אלו מראים כי כל הנבדקים בשתי הקבוצות התנהגו כמצופה לנוכח מטלת המחקר, דבר המעיד כי לא היו הטיות באופן העברתה.

לבדיקת ההשערה המניחה שציוני ההעתקה השנייה לאחר תיווך בקבוצת המחקר יהיו גבוהים יותר בהשוואה לציוני ההעתקה השנייה בקבוצת הביקורת, נערך מבחן t חד-זנבי למדגמים בלתי תלויים ללא הנחה של שוויון שונות. תוצאות המבחן הראו כי ציוני ההעתקה השנייה בקבוצת המחקר ($M=35.33, SD=5.81$) גבוהים מציוני ההעתקה השנייה בקבוצת הביקורת ($M=29.50, SD=10.42$) באופן מובהק ($t(45.427)=-2.677, p<0.01$). לבדיקת ההשערה המניחה שציוני הזיכרון השני בקבוצת המחקר יהיו גבוהים יותר בהשוואה לציוני הזיכרון השני בקבוצת הביקורת נערך מבחן t חד-זנבי למדגמים בלתי תלויים. תוצאות המבחן הראו כי ציוני הזיכרון השני בקבוצת המחקר ($M=22.70, SD=9.19$) גבוהים מציוני הזיכרון השני בקבוצת הביקורת ($M=15.80, SD=11.84$) באופן מובהק ($t(58)=-2.521, p<0.05$).

כדי לבדוק באופן ישיר אם יש הבדל בשיעור השיפור בציוני ההעתקה בין ההעברה הראשונה לשנייה, בהשוואה בין שתי הקבוצות, נערך מבחן t דו-זנבי למדגמים

בין ההעברות ($\beta=0.521, p<0.001$), המשתנה המשפיע המובהק הבא הוא משתנה התיווך ($\beta=0.333, p<0.01$). משתנה השיעור השיפור בהעתקה אינו מובהק בהשפעתו על דירוג המסוגלות ($\beta=-0.167, N.S$).

טבלה 2

בדיקת הקשר בין משתני המחקר

	שיוך	דרוג מסוגלות	העתקה I	זיכרון I	העתקה II	זיכרון II	שיפור בזיכרון	שיפור בהעתקה
דרוג מסוגלות	**561.	022.	**652.	**669.	**468.	*292.	**429.	-
העתקה I	002.-	**417.-	*310.	**618.	**604.	**549.	-	
זיכרון I	040.-	068.-	056.	**710.	**465.	-		
העתקה II	*270.	**386.	**532.	**706.	-			
זיכרון II	*320.	116.	**693.	-				
שיפור בזיכרון	**517.	*267.	-					
שיפור בהעתקה	*349.	-						
תיווך	-							

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$.

דיון

השערות המחקר הניחו שלא ימצאו הבדלים בין ציוני שתי הקבוצות בשלבי האבחון הראשונים (לפני שלב התיווך), ולעומת זאת, ציוני הקבוצה שעברה את האבחון בגרסה הדינמית, יהיו גבוהים יותר בשלבי ההעתקה והזיכרון השניים, בהשוואה לקבוצה שעברה את האבחון בגרסה הסטטית; וכן, שדירוג תחושת המסוגלות בתום האבחון יהיה גבוה יותר בקבוצה זו.

מטרת מחקר זה הייתה השוואת הביצוע של אבחון ROCF בהעברה דינמית (שכללה את שלב התיווך), להעברה הסטטית (שכללה שלב חשיפה חוזרת, ללא תיווך), בקרב מתמודדים עם מגבלה נפשית בקהילה. כמו כן, נבחנה תחושת המסוגלות לאחר האבחון בקרב נבדקי שתי הקבוצות.

שיפיק את המרב מן הגירוי במהלך האבחון (Feuerstein et al., 2002). אחד התנאים הבסיסים לכל תהליכי הלמידה הוא קיומן של פונקציות קוגניטיביות תקינות. כשהפונקציות האלה פגומות או נעדרות - האדם תופס את המציאות תפיסה אפיונית. דבר זה עשוי לבוא לידי ביטוי בשלב עיבוד הגירויים בתהליכי השוואה ואנליזה, בהיעדר אוריינטציה כלפי חיפוש מידע ובקשיים בהשלכת יחסים, בהקבצת מידע, בארגון ובסיכומו (Feuerstein & Lewin-Benham, 2012). את הפונקציות הקוגניטיביות האלה, שנדרשות לצורך ביצוע אבחון ה-ROCF, רוכש הנבדק במהלך ההעברה הדינמית של האבחון. כמו כן, ממצאי מחקר זה תומכים בממצאי מחקרים אחרים, שבהם הציגו הנבדקים תוצאות טובות יותר באבחון הדינמי, בהשוואה לאבחון הסטטי (Hadas, Lidor, Katz, Tyano, & Weizman, 2001). עוד נמצא, כי דירוג תחושת המסוגלות בתום האבחון בקרב נבדקי קבוצת המחקר היה גבוה יותר באופן מובהק לעומת קבוצת הביקורת. המשתנה בעל ההשפעה המובהקת הרבה ביותר על דירוג תחושת המסוגלות הוא שיעור השיפור בזיכרון בין ההעברות. תחושת המסוגלות היא מדד סובייקטיבי המוערך על ידי הנבדק, ייתכן שהנבדקים חווים את השיפור בזיכרון כחוויה אישית בעלת משמעות בעבורם (Feuerstein & Lewin-Benham, 2012). המשתנה המשפיע המובהק הבא הוא משתנה התיווך. אמנם נמצא כי התיווך אינו המשתנה בעל ההשפעה המובהקת הרבה ביותר על דירוג תחושת המסוגלות, אך הוא משפיע עליה באופן עקיף דרך השיפור בזיכרון, ובאופן ישיר בהיותו המשתנה המשפיע המובהק השני עליו. מכאן שאפשר לייחס את השיפור בזיכרון לשלב התיווך. ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם

ממצאי המחקר מראים שיפור מובהק בציוני ההעתקה השנייה, הזיכרון השני ושיעור השיפור בקרב נבדקי קבוצת המחקר שעברו את האבחון בגרסה הדינמית, בהשוואה לנבדקי קבוצת הביקורת שעברו את האבחון בגרסה הסטטית. כמו כן, נמצא כי דירוג תחושת המסוגלות בתום האבחון בקרב קבוצת המחקר היה גבוה באופן מובהק.

השערות המחקר הראשונות, שבודקות את תוקף המבנה של אבחון ROCF, אומתו, דבר המעיד כי לא היו הטיות באופן ההעברה של מטלות האבחון. ההשערות הבאות עסקו בהבדלים שבין שתי הקבוצות: ציוני ההעתקה השנייה וכן ציוני הזיכרון השני בקבוצת המחקר היו גבוהים יותר באופן מובהק בהשוואה לאלה בקבוצת הביקורת. בהמשך לכך, נמצא כי ניכר הבדל מובהק בשיפור בציוני העתקה (הראשונה והשנייה) ובשיפור בציוני הזיכרון (הראשון והשני) בין נבדקי קבוצת המחקר לבין נבדקי קבוצת הביקורת: השיפור בקבוצת המחקר היה גדול יותר מן השיפור בקבוצת הביקורת. אפשר להסביר ממצאים אלו בכך שבקבוצת המחקר ניתן תיווך שכלל ניתוח מילולי של מרכיבי הצורה באמצעות שיום והתמקד בתכנון ובארגון רצף ההעתקה, על פי סדר עקבי (תיווך ברמה שנייה). התיווך, שהוא תהליך למידה, סייע לנבדקים לשפר את הביצוע בהעתקה השנייה ולזכור טוב יותר את הצורה ולפיכך, להציג תוצאות טובות יותר גם בשלב הזיכרון השני.

הממצאים שהתקבלו מהשוואת שתי גרסאות האבחון (הסטטי והדינמי) עולים בקנה אחד עם הספרות המקצועית, המראה כי האבחון הדינמי הכולל את שלב התיווך יכול להביא לשינוי בתפקודי החשיבה של הנבדק במהלך האבחון, כך

ההעתקה הראשונה לשנייה יכול להתפרש כשיפור פחות משמעותי בעיני הנבדק (חויית מסוגלות נמוכה), דבר העשוי להובילו להעריך את תחושת המסוגלות שלו בתום האבחון כנמוכה יותר, בהשוואה למי שחל אצלו שיפור גדול בין ההעתקה הראשונה והשנייה. בנימה אישית, במהלך גיוס הנבדקים במועדונים החברתיים של "אנוש" פגשנו אנשים מקסימים, אשר מעבר להתנדבותם להשתתף והבעת הרצון לסייע לנו במחקר, שיתפו אותנו בחייהם ופתחו לנו חלון אל עולמם האישי. כסטודנטיות, המפגש עם מתמודדים בקהילה היה משמעותי ומלמד. חוויה זו כללה גם רגעים מרגשים, שבהם היינו שותפות לתחושה הטובה של נבדקים בתום האבחון הדינמי, ובמקרים מסוימים הם אף הביעו תודה על שיצאו עם תובנות וגילויים באשר ליכולותיהם. מקרה שריגש מאוד את אחת מעורכות המחקר היה כשבתום העברת האבחון בגרסה הדינמית, אחת הנבדקות, אישה כבת 40, מנהלת חשבונות בעברה וכיום עובדת במפעל מוגן, שיתפה בתחושתה: "... הרבה שנים מאז שאני לא עובדת שם [הנהלת חשבונות] לא השתמשתי בראש... יש שיפור מההתחלה לסוף [לפני ואחרי התיאור], אני מרגישה שיש לי יכולות... נתת לי את הרעיון ללכת ללמוד משהו, קורס... תודה!". מקרים כאלה מחזקים את ההבנה שחשוב להעצים את הכוחות של האדם ולמצוא את כושר הלמידה שלו, גם באבחון.

מגבלות המחקר

1. הנבדקים בקבוצת הביקורת קיבלו שלוש דקות להתבונן בצורה בשלב החשיפה החוזרת (בהתאם להנחיות האבחון). אי אפשר לומר בוודאות כי בוצעה השוואה מדויקת של משך החשיפה לצורה בין נבדקים אלה לנבדקים בקבוצת

הספרות המחקרית, המתארת כי בעזרת התיאור אפשר להביא לשינוי בתפיסת הפרט את עצמו - ולהעניק לו תחושת מסוגלות התואמת את יכולותיו (שפיר קיסר והדס לידור, 2007).

בבחינת ההשפעה של השיפור בהעתקה על דירוג תחושת המסוגלות, נמצא כי משתנה שיעור השיפור בהעתקה לא נמצא כמשפיע באופן מובהק על דירוג תחושת המסוגלות. כמו כן, תחושת דירוג המסוגלות נמצאה במתאם בינוני בלבד להעתקות הראשונה והשנייה. כלומר, כשהשיפור בין ההעתקות היה נמוך, הנבדק דירג את תחושת המסוגלות שלו בתום האבחון כנמוכה. אחד ההסברים האפשריים לכך שהשיפור בזיכרון הוא המשתנה בעל ההשפעה המובהקת הרבה ביותר על דירוג תחושת המסוגלות, ולעומת זאת למשתנה השיפור בהעתקה אין השפעה מובהקת עליו, הוא כי השיפור בזיכרון מורגש במידה ניכרת יותר אצל הנבדק. בשלבי הזיכרון, הנבדק מתאמץ יותר בהשוואה לשלבי העתקה, משום שהוא נדרש לשחזר את מרכיבי הצורה השונים באופן עצמאי. הביצוע העצמאי והשיפור בשלב הזיכרון מורגש כמשמעותי יותר בחויית הנבדק ותורם להגברת תחושת המסוגלות שלו. זאת כנראה משום שקל יותר לתרגם את השיפור בזיכרון לחויית מסוגלות (התוצרים הגרפיים לאחר המאמצים בשלבי הזיכרון משקפים לנבדק שביצועיו בזיכרון השני טובים יותר בהשוואה לזיכרון הראשון ומשפיעים על תחושותיו).

עוד נמצא כי משתנה ההעתקה הראשונה נמצא במתאם בינוני אך שלילי עם משתנה השיפור בהעתקה. אפשר לייחס זאת לכך שכלל שציון ההעתקה הראשונה היה גבוה (נקודת פתיחה גבוהה), האפשרות לשיפור ציון ההעתקה השנייה קטנה. שיפור קטן בין

שונות, פרקטיקה, מדיניות ומחקר (עמ' 554-535). כפר יונה: ליתם.

הדס לידור, נ' ווייס, פ' (2007). תמיד אפשר ללמוד - ההתערבות הקוגניטיבית דינמית עם אנשים הסובלים ממחלה פסיכיאטרית. בתוך: הדס לידור, נ' ולכמן, מ' (עורכים). שיקום והחלמה בבריאות הנפש, קריאה מנקודות מבט שונות, פרקטיקה, מדיניות ומחקר (עמ' 533-517). כפר יונה: ליתם.

ילון-חיימוביץ, ש', זק"ש, ד', ויינטראוב, נ', נוטה, א', מזור, נ' ועמיתיהם (2006). מרחב ותהליך העשייה המקצועית בריפוי בעיסוק בישראל. תל-אביב: העמותה הישראלית לריפוי בעיסוק.

שפיר קיסר, ו' והדס לידור, נ' (2007). התערבות קוגניטיבית דינמית והשפעתה על התפקוד הקוגניטיבי והחברתי של משתקמים הסובלים מסכיזופרניה בקהילה. בתוך: הדס לידור, נ' ולכמן, מ' (עורכים). שיקום והחלמה בבריאות הנפש - קריאה מנקודות מבט שונות - פרקטיקה, מדיניות ומחקר (עמ' 361-394). הוצאת ליתם: כפר יונה.

Chen, C. C., & Cermak, S. A. (1998). The Rey-Osterrieth Complex Figure: A process-oriented test. *Israeli Journal of Occupational Therapy*, 7, E23-E44.

Feuerstein, R., Feuerstein, R., Falik, L. H., & Rand, Y. (2002). *The Dynamic Assessment of Cognitive Modifiability*. ICELP. Jerusalem.

המחקר בשלב התיווך (שחשיפתם לצורה לא הוגבלה בזמן). מכאן, ייתכן שהיו נבדקים בקבוצת המחקר שנחשפו לצורה לפרקי זמן ממושכים יותר ולכן ביצעו הפרודוקציה טובה יותר. 2. כל הנבדקים בקבוצת המחקר קיבלו תיווך ברמה זהה כדי ליצור אחידות ביניהם, דבר שהוא נכון לצורך המחקר, אך עלול להשפיע על הצלחת הנבדקים באבחון. באבחון שאינו בתנאי מחקר, על כל נבדק לקבל תיווך ברמה המתאימה לצרכיו.

השלכות קליניות והמלצות למחקרי המשך
מתוצאות המחקר עולה כי האבחון ה-ROCF בגרסתו הדינמית מספק תמונה מקיפה ומעמיקה יותר, בהשוואה לגרסתו הסטטית, באשר ליכולות הנבדק וכושר הלמידה שלו וכן תורם להגברת תחושת המסוגלות שלו. עקב כך, מומלץ להביא להרחבת השימוש בגרסה הדינמית של כלי זה בעבודת מרפאים בעיסוק עם אוכלוסיית מתמודדים עם מגבלה נפשית בקהילה. במחקרי המשך, מומלץ להעמיק בבחינת תרומת ההעברה הדינמית של אבחונים לתחושת המסוגלות של הנבדק, על ידי הוספת שאלות לפני ואחרי האבחון, וכן לבדוק את השפעת התיווך ברמות השונות על ביצועי הנבדקים.

מקורות

הדס לידור, נ' ווייס, פ' (2007). תמיד אפשר ללמוד - ההתערבות הקוגניטיבית דינמית עם אנשים הסובלים ממחלה פסיכיאטרית. בתוך: הדס לידור, נ' ולכמן, מ' (עורכים). שיקום והחלמה בבריאות הנפש, קריאה מנקודות מבט

- Lezak, M. (2004). *Neuropsychological assessment* (4th ed.). New York: Oxford University Press.
- Osterrieth P, and Rey A. (1944). Le test de copie d'une figure complex. [The Complex Figure Copying Test]. *Archives of Psychology*, 30, 205–221.
- Shin, M. S., Park, S. Y., Park, S. R., Seol, S. H., & Kwon, J. S. (2006). Clinical and empirical applications of the Rey-Osterreith Complex- Figure Test. *Nature Protocols*, 1(2), 892-899.
- Toglia, J. P. (2005). A dynamic interaction approach to cognitive rehabilitation. In N. Katz (Ed). *Cognition and occupation across the life span: Models for intervention in occupational therapy* (2nd ed.), pp. 29-72. Baltimore, MD: American Occupational Therapy Association.
- Feuerstein, R., Feuerstein, R., & Gross, S. (1997). *The Learning Potential Assessment (LPAD) Device: Manual*. New York: Guilford Press.
- Feuerstein, R., & Lewin – Benham, A. (2012). *What learning looks like: Mediated learning in theory and practice*, K-6. New York: Teachers College Press.
- Green, M. F., Kern, R. S., Braff, D. L., & Mintz, J. (2000). Neurocognitive deficits and functional outcome in schizophrenia: Are we measuring the "right stuff?" *Schizophrenia Bulletin*, 26(1), 119-136.
- Hadas Lidor, N., Katz, N., Tyano, S., & Weizman, A. (2001). Effectiveness of dynamic cognitive intervention in rehabilitation of clients with schizophrenia. *Clinical Rehabilitation*, 15(4), 349-359.
- Hadas Lidor, N., Weiss, P. L., and Kozulin, A. (2005). Dynamic cognitive intervention: Application in occupational therapy. In N. Katz (Ed.) *Cognition and occupation across the life span* (pp. 391-413). Bethesda MD: AOTA.
- Knight, J. A. & Kaplan, E. (2003). The handbook of Rey-Osterrieth Complex Figure usage: *Clinical and research applications*. Par Psychological Assessment Resources, Inc. U.S.